

ANIQ FANLARNI O'QITISHGA MO'LJALLANGAN DARSLARDA O'QUVCHILAR KOGNITIV QIZIQISHLARINING SAMARASI

Buriyev Abror Ibragim o'g'li

TTA "pedagogika va psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi

Avlayeva Sabrina

Dehqonaliyev Shukurullo

Yoldoshxojayeva Shukrona

Aniq fanlarni o'qitish samaradorligi, xususan matematikani o'qitish ko'p jihatdan o'quvchilar o'rganilayotgan materialga qanchalik qiziqish bildirishiga bog'liq. Shuning uchun rivojlanish muammosi kognitiv qiziqish o'quvchilar tadqiqotchilar uchun ham, amaliyotchilar uchun ham muhimdir. Kognitiv qiziqish ta'lim jarayonining ko'p jihatlari bilan o'zaro bog'liqdir.

Pedagogik amaliyotda kognitiv qiziqish ko'pincha faollashtirish vositasi sifatida qaraladi. Kognitiv faoliyat talaba, o'qituvchi ishida samarali vosita sifatida. Ushbu "vosita" unga o'quv jarayonini jozibador qilishga, o'quvchilarning beixtiyor e'tiborini jalb qila oladigan, fikrlashni faollashtiradigan, tashvish va xavotirga soladigan va o'quv vazifasi ustida g'ayrat bilan ishlay oladigan jihatlarni mashg'ulotlarda ajratib ko'rsatishga imkon beradi. Ammo ko'plab o'qituvchilar va o'qituvchilarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, maktab o'quvchilari matematika darslarini sevimaydigan mavzulardan biri deb bilishadi. Ko'plab o'qituvchilar uchun ushbu darslarda talabalarning faolligi bir xil va reproduktivdir. Sinfda ko'p vaqt o'quv topshiriqlarini bajarishga bag'ishlanadi. Psixologlar va o'qituvchilarning maxsus tadqiqotlari asosida olti yoshga kelib maktabgacha yoshdagi bolalar kattalar pozitsiyasini egallashga bo'lgan ichki ehtiyojni rivojlantirayotganini ko'rish mumkin. O'rganish istagi uning markaziga aylanadi. Ta'limni qanday qilib bolani bilish jarayoni bilan o'ziga jalb qiladigan tarzda tashkil etish, u uchun qadrlil va jozibali narsa sifatida bilim va ko'nikmalarni mustaqil egallash istagini uyg'otish, ya'ni bilimni qanday rivojlantirish masalasi paydo bo'ladi. qiziqish, "qiziq" va "zerikarli" mavzuga nisbatan?

Qiziqish - bu ma'lum bir faoliyat turini egallash, ob'ekt yoki hodisani bilish istagi bilan ifodalanadigan bilim ehtiyojlarining namoyon bo'lish shaklidir.

L.S. Vigotskiy qiziqishni bolalar xulq-atvorining tabiiy dvigateli deb atadi. "Bu instinktiv istakning ifodasidir, bu bola faoliyati uning organik ehtiyojlari bilan mos tushganligidan dalolat beradi". Shuning uchun L.S. Vygotskiy bolalarning qiziqishini hisobga olgan holda butun ta'lim tizimini qurishning asosiy qoidasini ko'rib chiqdi. Shuningdek, qiziqish o'rganilayotgan mavzu yo'nalishi bo'yicha yo'naltirilganligi va mukofotlar, jazolar, qo'rquv, rohatlanish istagi va boshqalar ta'siri bilan bog'liq emasligi ham muhimdir.

N.G. Morozova "qiziqishni ob'ektga bo'lgan hissiy-kognitiv munosabat yoki to'g'ridan-to'g'ri motivatsiya qilingan faoliyat, qulay sharoitlarda insonning hissiy-kognitiv yo'nalishiga aylanadigan munosabat sifatida aniqlash mumkin" deb hisoblaydi.

Shunday qilib, kognitiv qiziqish o'rganishga qiziqishning turlaridan biridir. G.I. Shchukina kognitiv qiziqishning quyidagi ta'rifini beradi: "Kognitiv Qiziqish bizning oldimizda bilish sohasiga, uning ob'ektiv tomoniga va bilimlarni o'zlashtirish jarayoniga yo'naltirilgan tanlangan yo'nalish sifatida paydo bo'ladi".

Talabalarning faolligi va mustaqilligi asosida qiyinchiliklarni engishga intilish G.I. Shchukina o'rganishga bo'lgan qiziqishni shakllantirish darajasini namoyon qiladi:

Yuqori daraja: Oqimsiz mustaqil ishlarning ko'payishi bilan yuqori o'z-o'zidan faoliyat, murakkab vazifalarda qiyinchiliklarni engish istagi.

O'rtacha darajasi: O'qituvchining motivatsiyasini, mustaqil ishning vaziyatga bog'liqligini, o'qituvchi yordamida qiyinchiliklarni engib o'tishni talab qiladigan bilim faoliyati.

Past daraja: Kognitiv inertsia, minimal mustaqillik, qiyinchiliklarga duch kelgan taqdirda harakatsizlik.

Kognitiv qiziqish o'rganishga bo'lgan qiziqish turlaridan biri sifatida ushbu darajalarning har qandayida o'zini namoyon qilishi mumkin.

Ushbu tasnif V. Matyuxina fikriga ko'ra haqiqiy bilim qiziqishini shakllantirish darajalari bilan bog'liq. Kognitiv qiziqishni shakllantirish darajalari:

*Nazariy daraja: Sababiy munosabatlar, hodisalarning kelib chiqishi bilan qiziqadi.

*Kognitiv daraja: Ob'ektlarning muhim xususiyatlarini bilishga qiziqish.

*Ko'ngil ochar daraja: Faktlarni mohiyati emas, shunchaki o'yin-kulgi jalb qilishi mumkin.

V.V. Davydov, D.B. Elkonin, V.V. Repkin o'quvchining o'quv faoliyatining ayrim jihatlari yo'naltirilganligi asosida kognitiv qiziqish turlarini ajratadi:

- O'rganish natijasida bilimga yo'naltirilgan kognitiv qiziqish;
- Bilim olish uslubiga yo'naltirilgan kognitiv qiziqish.

Kognitiv qiziqish turli xil faoliyat sohaslarida turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi.

Tadqiqotchilar kognitiv qiziqishning namoyon bo'lishi, parametrlari va mezonlarini aniqladilar.

1. Intellektual faoliyatning namoyon bo'lishi (o'qituvchiga savollar, mashg'ulotda o'z-o'zidan qatnashish istagi, darsdagi masalalarni muhokama qilish, olgan bilim va ko'nikmalaridan faol foydalanish);

2. Hissiy namoyon bo'lish (umumiy ijobiy munosabat, intellektual quvonch);

3. Ixtiyoriy namoyishlar (diqqatni jamlash va zaif chalg'itish, o'quvchilarning qiyinchiliklar paytida o'zini tutishi, yakunlashga intilish o'quv faoliyati, darsdan kelgan chaqiriqqa munosabat);

4. Sinfdan tashqari namoyishlar (tanaffusdagi o'zini tutish, mustaqil savollar va hukmlar, talabalar o'rtasidagi suhbatlar va nizolar, ixtiyoriy ravishda qo'shimcha va mustaqil ish olib borish) (G.I. Shchukina, N.G. Morozova).

A.K. Markova kognitiv qiziqishning shakllanishi va rivojlanishiga quyidagi sharoitlar yordam berishini ko'rsatdi.

- tarkibdagi umumiy tamoyillar va qo'liplarni, shu jumladan vazifalar tizimini yoritib berish;

- faol faoliyat maktab o'quvchilari dastlabki savollar va ularni hal qilish uchun topshiriqlarni o'zgartirish bo'yicha;

- o'qituvchining nafaqat natijani, balki o'quvchining o'quv ishlari uslublarini ham baholashi, shuningdek o'quvchilarning o'zini baholash jarayoniga jalb qilishi;

- bolalarning motivatsion sohasini tahlil qilish uchun faol harakatlarini bajarishi. Ularga, shuningdek, materialning yangiligi, uning hissiy ranglanishi, har xil faoliyat turlarini tashkil etishning kollektiv shakllari, o'yin topshiriqlari, o'quvchilarga tanlash imkoniyatini berish va h.k. kabi shartlar qo'shilishi mumkin.

Shunday qilib, kognitiv qiziqishni rivojlanishiga quyidagi shartlar va omillar ta'sir qiladi:

1. bolalarning faol va izlanuvchan aqliy faoliyati;
2. o'quv jarayonini o'quvchilarning optimal rivojlanish darajasida tashkil etish;
3. o'rganishning hissiy muhiti;
4. turli xil o'qitish usullarining maqbul kombinatsiyasi.

O'quvchilarning faolligini oshiradigan ko'plab o'qitish texnikalari mavjud. Talabalarning idrok etish bosqichida faolligini oshiradigan va o'rganilayotgan materialga qiziqish uyg'otishiga yordam beradigan quyidagi metodlarni ko'rib chiqamiz: yangilikni qabul qilish, semantizatsiyani qabul qilish, muammoli vaziyat yaratish. Yangilikni qabul qilish o'quv materialini tarkibiga qiziqarli ma'lumotlar, faktlar, tarixiy ma'lumotlarni kiritishni o'z ichiga oladi. Masalan, 5-sinfda "Natural sonlar" mavzusini o'rganishda o'quvchilarga quyidagi topshiriqlar berilishi mumkin, ularning ba'zilari biroz tayyorgarlikni talab qiladi.

Psixologiya ko'plab taniqli olimlar (A.A.Leont'ev, S.L.Rubinshteyn, A.A.Matyushkin va boshqalar) asarlari orqali talaba darsda muammolarni qo'yishi va hal qilishi kerakligini va, albatta, o'qituvchi bilan muloqotda bo'lishini shubhasiz isbotladi. Dialog tufayli passivlik darsdan yo'qoladi, o'quvchilar xursandchilik bilan o'ylashadi va o'z fikrlarini bildiradilar.

Shunday qilib, maktab o'quvchilarida matematikaga kognitiv qiziqish shakllanishi va rivojlanishi kerak degan xulosaga kelish mumkin. Bunga tegishli mavzu bo'yicha tarixiy materiallardan foydalangan holda turli uslubiy metodlardan muntazam foydalanish yordam berishi mumkin. Maktab o'quvchilarining bilimlari ularda ijobiy his-tuyg'ular va o'rganilayotgan materialga va mavzuga qiziqish uyg'otadigan yangi va qiziqarli ma'lumotlar bilan boyitilishi kerak.

Shunday qilib, "eng umumiy ta'rifga kognitiv qiziqishni aqliy jarayonlar, inson faoliyati va uning bilish qobiliyatlarini faollashtiradigan atrofdagi dunyodagi ob'ektlarni, hodisalarni, voqealarni bilish uchun tanlangan inson faoliyati deb atash mumkin". Kognitiv qiziqishning o'ziga xos xususiyati - bu nafaqat bilish, balki insonning har qanday faoliyati jarayonini boyitish va faollashtirish qobiliyatidir, chunki ularning har birida bilish printsiplari mavjud.

"Kognitiv Qiziqish" ning juda keng kontseptsiyasi doirasida qiziqishning alohida turini ajratish mumkin - mavzuga qiziqish. Hozirgi vaqtda predmetga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish muammosi dolzarb bo'lib qoldi. jamiyat va ta'lim sohasidagi sezilarli o'zgarishlar bo'lib, ular ko'p jihatdan axborot jamiyatga o'tishning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Ta'lim ma'lumotlarining tez sur'atlar bilan o'sib borishi, uni assimilyatsiya qilish imkoniyatlariga zid keldi. Kognitiv qiziqishning muhim xususiyati shundaki, uning markazi boladan izlanish va ijodiy ishni talab qiladigan shunday bilim vazifasi hisoblanadi.

Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, har qanday o'qituvchi uchun alohida talabalarni ta'kidlamasdan, o'quvchilar e'tiborini bir xil darajada ushlab turish va bir vaqtning o'zida barchaga rag'batlantirish choralarini qo'llash juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Babanskiy Yu.K. Zamonaviy umumta'lim maktabida o'qitish metodikasi / Yu.K. Babanskiy. - M.: Ta'lim, 1985. - 208 p.
2. Vygotskiy L.S. Ta'lim psixologiyasi/ L.S. Vygodskiy. - M.: Ta'lim, 1996. - 84 p.
3. Markova A.K. O'qish uchun motivatsiyani shakllantirish / A.K. Markova, T.A. Matis, A.B. Orlov. - M.: Ta'lim, 1990 - 212 p.
4. Morozova N.G. O'qituvchiga kognitiv qiziqish haqida / N.G. Morozova // Pedagogika va psixologiya. - 1979. - № 2. -s. 21-24.
5. Shchukina G.I. Talabalarning bilim faolligini oshirish ta'lim jarayoni / G.I. Shchukin. - M.: Ta'lim, 1979. - 342 p.
6. Baxtiyarovna, S. D., & Shukurullo o'gli, N. J. (2022). TIBBIYOT XODIMLARINING HISSIY-EMOTIONAL XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, 1(3), 439-443.
7. Baxtiyarovna, S. D., Gavhar, G., & Jasmina, N. (2022). PEDAGOGIK FAOLIYATDA KREATIV YONDOSHUV. *Scientific Impulse*, 1(3), 385-388.
8. Baxtiyarovna, S. D. B. D., & Orifjonovna, Q. H. (2022). KASB TA'LIM METODIKASINING ZAMONAVIY METODLARI. *Scientific Impulse*, 1(3), 417-420.
9. Baxtiyarovna, S. D. (2022). XOTIRA: MUSTAHKAMLASH YO'LLARI, USULLARI VA VOSITALARI. *Scientific Impulse*, 1(4), 328-333.